

Minden kezdet nehéz? A magyar futball villámrajtja a bölcsőből (1897–1926)

„Európa (sőt Chicago kivételével talán a világ) legfiatalabb nagyvárosa 1900-ban Budapest volt. Huszonöt év alatt lakossága megháromszorozódott, épületeinek száma a kétszeresére nőtt, és a város szinte duzzadt a lüktető életerőtől. Egyebek között ebben is ellentéte volt az Osztrák–Magyar Monarchia ikerfővárosának, Bécsnek [...] Budapest fénykorát élte 1900-ban. A gazdasági fellendülés abban az esztendőben véletlenül ugyanakkor jutott el a zenitre, amikor a kulturális élet is a deklőn járt.”¹

John Lukacs szavai jól illusztrálják azt az időszakot, amikor a magyar labdarúgás napvilágra jött és bölcsőben ringott. 1890-től 1910-ig Budapest lakossága 78 százalékkal növekedett. Az elsősorban a falvakból betelepülő ún. mezőgazdasági lakosságnak köszönhetően Budapest külvárosaié 238 százalékkal. A kiegyezéstől 1914-ig „Budapest volt Európa leggyorsabban fejlődő városa”. A századfordulón 733 ezres Budapest

„nagyobb volt, mint Róma, Madrid, Nápoly, Hamburg, Lisszabon, Liverpool, Brüsszel és Amszterdam. Az Osztrák–Magyar Közös Monarchia második legnagyobb városává nőtt. Könnyedén maga mögött hagyta Prágát, és mindjobban megközelítette – nemcsak méreteivel, hanem fontosságában is – Bécsset.”

A kedvező lelki, társadalmi és politikai légkör következményének betudható anyagi fellendülés (a mezőgazdasági, az ipari termelés, valamint a pénztőke növekedése) építési lázat, közlekedési reformokat, közoktatási eredményeket hozott magával. Budapesten szárba szökken a városi, urbánus civilizáció: „Az 1900. esztendő meghozta nemzedékét is: írókat és tudósokat, művészeket és bölcselőket, közöttük nem egy világhírűt.” A magyar főváros kulturális fellegvár és a tömegkultúra fellegvára volt egyben. Színházak, mulatók, orfeumok, majd – az új század első évtizedétől – mozik és kabarék sorakoztak a városban. No meg kávéházak. 1900-ban kevés híján hatszáz volt belőlük. De Budapest sajátos geológiai adottságainak következtében legalább annyira volt fürdőváros, mint a kávéházak városa.

Mígnem a szórakozás új formája is megjelent a székesfővárosban: a sport, mindenekelőtt a labdarúgás, és nemcsak annak űzése, hanem annak figyelemmel követése, látogatása is – a versenyre, meccsre járás.

AZ ELSŐ LABDÁTÓL A PROFI KORSZAKIG

Ha végigszaladunk a magyar labdarúgás első éveinek legfontosabb eseményein, az alábbiakat emelhetjük ki. Az első futball-labda valamikor a XIX. század utolsó negyedében érkezett meg Magyarországra. A pontos időpont nem tudható, éspedig azért nem, mert nem tudható pontosan, ki hozta haza, kit illet meg az első hazaszállítónak járó elismerés: „legalább öten vindikálhatnak maguknak a pionírszerepet, ha örök életűek lennének: gróf Esterházy Miksa, Kosztovics László, Szaffka Manó, Harry Perry és Löwenrosen Károly”.² Az első – bemutató – mérkőzést a BTC két tizenegye játszotta egymás ellen 1897. május 9-én a Millenáris-pálya mintegy 100 főnyi közönsége előtt, zuhogó esőben. Az első nyilvános nemzetközi mérkőzésre 1897. október 31-én került sor a BTC és a bécsi Cricketterek között. 1899 tavaszán megalakult a Ferencvárosi Torna Club. A friss futballszakosztály csapata egy évre rá debütált a Soroksári úton.

1 Lukacs 2014.

2 Dénes–Sándor–B. Bába 2014.

1901. január 19.: a Magyar Labdarúgók Szövetsége megalapítása az István Főherceg Szálló különtermében.

1901. február 17.: lejátsszák az első bajnoki mérkőzést (BTC–BSC 4:0).

1901 vége: az első bajnokságot a BTC nyeri meg – amelyet egy év múlva is bajnokká avatnak.

1902. október 12.: az A-válogatott lejátssza első hivatalos mérkőzését; Ausztria 5:0-ra diadalmaskodik Bécsben.

1903. április 5.: a második hivatalos mérkőzésen megszületik a válogatott első győzelme; Magyarország–Csehország 2:1. Az első magyar gólt Borbás Gáspár szerzi, az első győztes találatot pedig Minder Frigyes (a 78. percben).

Amikor a hősidők nagy csapatának, a BTC-nek, a csillaga leáldozott, felvirradt két új klub: az FTC-é és az MTK-é. 1903-tól 1929-ig bezárólag csak e két egyesület szerzett aranyérmet az első osztályban, az MTK 13-szor, a Ferencváros 11-szer. 1926 nyarán a kék-fehérek 12–9-re vezettek a zöld-fehérek elleni bajnoki aranyvetélkedésben. A ferencvárosiak első nagy korszaka az első világháború előtti évekre esett, amikor összesen nyolcszor hódították el a bajnoki címet. Legjobb játékosuk az Európa-hírű gólszák, az első magyar futballszár, Schlosser Imre volt. Az MTK 1914 és 1925 között megszakítás nélkül tíz alkalommal ült a bajnoki trónuson. Világklasszisok sora (Kertész II Vilmos, Konrád II Kálmán, Schaffer Alfréd, Orth György, Braun József) alkotta aktuális csapatát; még Slózi is átpártolt a Hungária körútra az I. világháború közepén, 1916-ban. Az MTK szerencsés csillagzat alatt állt össze: a háború legkevesbé őt tépázta meg a hazai klubok közül. Legjobbjai – különböző okok miatt – vagy nem kerültek ki a frontra, vagy be sem vonultak. Illusztris elnöke, Brüll Alfréd, a Vöröskereszt főmegbízottjaként teljesített hadi szolgálatot, ami szintén szerencsésen alakult, mert ennek köszönhetően kerülhetett Pestre Jimmy Hogan, a Bécsben internálás alatt lévő nagyszerű angol tréner. A háború utolsó éveiben az MTK a kontinens legjobb csapatai közé emelkedett. A korabeli sportsajtó szerint játékereje a legkiválóbb angol amatőr gárdákéval vetekedett.

Kialakult a híres MTK-stílus, amelyből – túlzás nélkül állítható – a fél világ táplálkozott a két világháború közti időszakban. A kék-fehérek rövid passzos, skót iskolán alapuló futballja elsősorban azért tudott nagy hatást gyakorolni a világ labdarúgására, mert az első világháború követő gazdasági nehézségek elől külföldre menekülő játékosok között számos Testgyakorló-futballista volt, akik aztán játékosként, edzőként továbbadták Budapesten megszerzett tudásukat (lásd pl. bécsi iskola). Azt a tudást, amelyet az 1912-től 1926-ig terjedő periódusban legfőképpen csatornán túli tanítómesterektől nyertek: John Tait Robertsontól, Ernst Streettől, William Holmestől, Barney Gannon-tól, Jimmy Hogantól (két részletben) és Fred Burgesstől.

Ezzel szemben az FTC, bár voltak rá kísérletei, hogy alapvetően ő is szigetországi trénekre bízva játékosai felkészítését, Gannon rövid ideig tartó Üllői úti működését leszámítva, a hazai anyagban bízott. Meg a hosszú és beívelt labdákra épülő, leginkább az angol futballiskolára hajazó játékában – más stílust képviselt, mint az MTK. És más társadalmi csoportot is. Az 1888-as alapítású kék-fehérek jobbára az asszimilálódott vagy asszimilálódásra törekvő, gazdag pesti zsidó polgárságot reprezentáltak, a zöld-fehérek leginkább a (német eredetű, „franzstadti”) kispolgárokat, az egyszerű közembert, a „népet”. Földrajzi értelemben: két szomszédos városrész állt szembe egymással – Józsefváros Ferencvárossal szemben.

Ami viszont közös volt az ellenlábásokban: rövid időn belül mindkét egyesület hallatlan népszerűségegre tett szert. Az FTC 1911-ben kapott korszerű pályát, az MTK pedig 1912-ben. A másik közös szál: nem köztudott, de mindkét klubban voltak zsidó származású labdarúgók, tagok, funkcionáriusok, noha nem azonos számban.

Pataki Gyula kimutatásából tudható, hogy az FTC-ben az első világháború előtti években rendszeresen 2–4 zsidó labdarúgó játszott minden bajnoki évadban. Az MTK-nál ugyanez a szám jóval több, a keretek tagjainak kb. 60–70 százaléka idényenként (az első osztályban itt a legtöbb). Az anyakönyvi kivonatokat, keresztleveleket, hajólistákat kutató futballtörténész felkérésünkre

további 11, a magyar futball korai évtizedeiben meghatározó szerepet játszó nagy-budapesti egyesületről készített ehhez hasonló kimutatást.

MAC: nincs zsidó a klubban, csak a katolizált Schöffner Imre.

BTC: az egyetlen zsidó származású játékos Hajós Alfréd.

33 FC: 6–7 zsidó játékos általában.

MUE: zsidó háttérű (de nem cionista egyesület lévén) a játékosok 50–60 százaléka zsidó.

BAK: szintén zsidó háttérű klub, kb. a játékosok fele zsidó.

Fővárosi T. Kör, később Terézvárosi TC néven: a játékosok mintegy 50 százaléka zsidó.

UTE: 4–5 zsidó játékos idényenként.

Vasas: munkásklub, 1–2 zsidó játékos idényenként.

Kispest: szintén 1–2 zsidó játékos idényenként.

Törekvés: az első években nincs zsidó a csapatban, a háború utolsó éveiben és az után viszont megjelenik a két Guttmann fivér, Bartos Béla, Weisz Árpád és Szántó Ferenc.

Postás: 4–5 zsidó játékos idényenként.

Az első évtizedekben a magyar labdarúgást nemcsak a hazai MTK–FTC versenyfutás hajtotta előre, hanem egy másik (kiegyenlített) párviadal is: a nemzetközi porondon, válogatott szinten jegyzett Magyarország – Ausztria presztízsharc.

Az 1902-es osztrák–magyar nyitányról már esett szó. A két nemzet válogatott csapata még a dualista államberendezkedés elmúltával is kitarzott egymás mellett, amennyiben 58 hivatalos mérkőzést játszott egymás ellen az ún. államtörzskorszak végéig. Az utolsóra 1926. május 2-án került sor; Ausztria 3:0-ra nyert Budapesten. Összességében azonban a mieink felé billent a mérleg nyelve: Magyarország szempontjából 26 győzelem, 12 döntetlen, 20 vereség volt a mutató az első negyedszázad végén.

Ausztrián kívül természetesen más válogatottakkal is megmérkőztek legjobbaink.

„A válogatott mérkőzések gyorsan nagy népszerűségegre tettek szert, számuk évről évre nőtt, és néhány esztendő alatt a legfontosabb labdarúgó-eseményekké váltak. Így értelmezhető, hogy 1902-től az utolsó békeévig bezárólag Európában Magyarország játszotta a legtöbb válogatott mérkőzést”³

A magyar válogatott még a játék feltalálói is lepipálta az említett vonatkozásban. 1902-től 1913-ig 47-szer lépett pályára, míg Anglia csak 43 alkalommal. Az első nagy torna, amelyen nemzeti együttesünk részt vett, az 1912-es stockholmi olimpia volt. Kiesett ugyan a nyolc között, de a vigaszdíjat legalább hazavitte (éppen Ausztria előtt). Az 1924-es párizsi játékokat megelőzően ennél is szebb eredményben reménykedett a közvélemény – erre a mieink a második körben minden magyar sportbarát megrökönyödésére súlyos vereséget szenvedtek (0:3) Egyiptomtól, és lógó orral kulloghattak haza.

A húszas években egyébként már jóval kevesebb zsidó származású futballista fordult meg a magyar válogatottban, mint korábban.

„A Magyar Zsidó Lexikonban (Ujvári 1929: 300) található, legalább ötszörös válogatott zsidó származású játékosok jegyzékéből látható: míg a század első és második évtizedében vélhetően alaposan felülreprezentált volt a zsidóság ebben a sportágban, addig az 1920-as évek elejére-közepére szinte eltűntek a futballpályákról. Bár pontos adataink nincsenek, joggal tételezhetjük fel, a polgári egzisztenciákat felváltották a labdarúgás munkásai, akik oda mentek futballozni, ahol munkájukat megfizették.”⁴

3 Szegedi 2016.

4 Szegedi 2003.

S hogy nézett ki a szóban forgó, Ujvári-féle lista?

Nos, valahogy így. Az 1929-ig legalább öt A-válogatott meccsen pályára lépő zsidó játékosok lajstroma, az eredeti névsort kiegészítve, korigálva: Bíró Gyula (36-szoros válogatott), Blum Zoltán (38), Braun József (28), Bródy Sándor (17), Eisenhoffer József (csak zsidó vallású volt, 8), Feldmann Gyula (10), Fischer Lajos (9), Kertész II Vilmos (47), Kertész III Adolf (11), Knapp Miksa (8), Konrád II Kálmán (13), Kürschner Izidor (5), Mandl (Mándi) Gyula (16), Molnár György (27), Nádler Henrik (7), Rázsó Izidor (5), Révész Béla (8), Sebestyén Béla (24), Szendrő Oszkár (13), Tauszig Imre (5), Vágó Antal (17), Weisz Árpád (6), Weisz Ferenc (17). Az eredeti listán Guttman Béla neve is feltűnt, de ő csak 4-szer volt válogatott. A lexikon szerint rajtuk kívül 31 zsidó játékos szerepelt még a válogatottban a jelzett időpontig.

Ami a zsidó származású labdarúgók összlétszámát illeti – mint Szegedi Péter is említette –, erre vonatkozó pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre. Azonban ki lehet számolni, hány zsidó futballozott például 1920-ban. A *Sport hírlap* 1920. május 17-i cikke szerint ugyanis

„a szövetség elnökségének, tanácsának és bizottságának zöme, a bíróbizottság pedig kivétel nélkül zsidó tagokból áll, holott a sportolók háromnegyed része keresztényekből rekrutálódik”.

Mivel az adott évben mintegy 37 ezer igazolt játékost tartott nyilván az MLSZ (igaz, 1920 májusában minden bizonnyal még a Nagy-Magyarországra vonatkozó számait vette figyelembe), ebből kiindulva körülbelül 9000 zsidó származású labdarúgó kergethette a labdát a szövetség égisze alatt Trianon előestéjén.

Hogy a zsidók nemcsak a pályán alkottak maradandót a magyar labdarúgás első harminc évében, hanem azon kívül is – az MLSZ kötelékében, klubelnökként, -funkcionáriusként, játékvezetőként, sportújságíróként –, tulajdonképp a fenti *Sport hírlap*-idézet is bizonyítja...

49 TRÉNER

Érdekes statisztikai kimutatás látott napvilágot a *Nemzeti Sport* hasábjain 1931. február 11-én. Már a cikkecske címe sem volt mindennapi hosszúságú. Így szólt: *Egy kis statisztika arról, hogy az MTK volt játékosai közül hányan helyezkedtek el a tréneri pályán.* Alatta a szöveg:

„»MTK«. E három betű mennyi értéket rejt magában. Ha 15 évre visszamenőleg végiglapozgatjuk a futball krónikáját, azt látjuk, hogy az itthon és külföldön elhelyezkedett trénerek legtöbbször az MTK adta. Hogy ez mennyire így van, bizonyítja az alábbi névsor”,

és jöttek sorban a nevek – csak azok –, összesen 49 darab.

A felsoroltak többsége labdarúgásunk hajnalán, a kilencszázas, tízes években, illetve részben akkor, meg a húszas években játszott a kék-fehéreknél, de akadtak kivételek, mint például Platkó Ferenc, Jeny Rudolf, Dimény Lajos vagy éppen Remete Imre, akik csak a húszas években futballoztak a Hungária körúton. A lényeg: az érintettek valamikor az MTK-ban (a profi korszakban: Hungáriában) szerepeltek, hosszabb-rövidebb ideig ott szívták magukba a labdarúgás tudományát, és később edző vált belőlük.

Nem egy közülük egészen hosszú pályafutást mondhatott magáénak, habár edzői karrierje lényegi része a két világháború közé esett. Első számú kivétel a hatvanas évek közepéig működő Czeizler Lajos, aki még hatvanéves kora felett is olyan feladatokat vállalt el, mint az olasz válogatott, a genovai Sampdoria, a firenzei Fiorentina vagy a lisszaboni Benfica irányítása.

A negyvenkilenc labdarúgóból a fellelhető források szerint húszan voltak zsidó származásúak. Az egy híján félszáz névből 33-ról tudható biztosan, hogy tartósan – öt évnél tovább – dolgozott edzőként külföldön; közülük 15 zsidó. Tehát a vizsgált személyek közül csupán öt zsidó származású edző nem rendezked(het)ett be hosszú külföldi tréneréletre: Holits Ödön, a tragikus sorsú Kertész III Adolf, Molnár György, Nyúl Ferenc és Singer Miklós.

A negyvenkilencek közül külföldön érte a halál Bíró Gyulát, Dombi (Kohn) Richárdot, Hertzka Lipótot, Károly Jenőt, Kertész Gyulát, Kertész Vilmost, Konrád Jenőt, Konrád Kálmánt, Kovács Lajos dr.-t, Kürschner Izidort, Nagy Józsefet, Orth Györgyöt, Platkó Ferencet, Schaffer Alfrédot, Singer Miklóst, Szabó Pétert, Weisz Lulut, Winkler Józsefet, valamint Winkler Róbertet. Akárcsak az 1920 őszén Saarbrückenbe költöző harmadik Kertész testvért, a 28 éves Adolfot, aki az év novemberében a hatalmas köd miatt közlekedési baleset áldozata lett, amikor Homburgból Neunkirchenbe igyekezett autón. Kertész III-on kívül Károly Jenő (1926), Froncz Döme (1928), Csüdör Ferenc (1930), Remete Imre (1936) és Révész Béla (1939) hunyt még el a második világháború kitörése előtt.

Bányai Lajos halálának helye és időpontja, annak pontos körülményei nem ismertek, csak annyi tudható, hogy a családjával együtt a holokauszt áldozata lett.

Szokatlan, bár akkoriban nem volt annyira meglepő, hogy Rádi Vilmos – aki a tízes években remek sprintere volt az MTK-nak, és „a bőrlabdát bizony nem a legközelebről ismerte” – az első világháború utáni években futballtrénernek állt, és nem is bizonyult kétbalkezesnek. Idehaza a III. ker. TVE (1919) amatőr trénerként kezdte labdarúgóedzői karrierjét, majd megfordult többek között a TTC-nél és a Rákoscsabai TK-nál is. 1929-től Olaszországban edzősködött, állomáshelyei: Livorno, Modena, Fiorentina, újra Modena, Pescara.

Az már sokkal különlegesebb, hogy szinte ezzel egy időben ugyancsak egy egykori MTK-s atléta, a szintén tízes években aktív Seres(s) Imre is labdarúgóedzőként működött a két világháború között. Mint a *Sport hírlap* 1931. újrészi számában írta, Seress-Spitz

„Jimmy Hogan és az MTK hírességei között kiképzést nyert a futballban [...] később vidékre került, amatőr tréner is lett, meg játékos is, aztán elkerült szem elől, hogy legújabbán Bajorországban fe-dezzük fel”.

Na meg Franciaországban. Ezután Salgótarjánban tevékenykedett, szép sikereket érve el.

Táblázatunkban⁵ a név után *-gal jelöltük a zsidó származású trénereket. A második oszlopban 'külföld' szóval jelöltük azokat, akik huzamos (esetünkben öt évnél hosszabb) ideig dolgoz-tak idegenben, míg a harmadik oszlopban a 'h. után' azt jelenti, hogy még a második világháború után is – jellemzően az ötvenes évekig – edzősködtek.

Megjegyzés: a lista korántsem teljes. Olyan nevek hiányoznak róla, mint például Braun József, a népszerű Csibi, aki 1930 júliusában a Munkácsi SE-nél kezdte edzői pályafutását, vagy a nem kevésbé közkedvelt Opata Zoltán, aki már 1929–1930-ban egyszerre játszott és dirigált mint tréner a miskolci Attilában. A szélesebb közönség előtt alig ismert név az MTK-ban játékosként csak hónapokat (1923) töltő Riff Emil, aki Németországban, Athénban és Hollandiában edzős-ködött a húszas-harmincas években.

Bányai Lajos*	külföld	
Bíró Gyula*	külföld	
Czeizler Lajos*	külföld	h. után
Csüdör Ferenc		
Dimény Lajos	külföld	h. után
Dombi Richárd*	külföld	h. után
Domonkos László		
Feldmann Gyula*	külföld	
Froncz (Döme) Antal		
Hertzka Lipót*	külföld	h. után

⁵ Az eredeti lajtromon alapuló táblázat elkészítésében közreműködött Pataki Gyula.

Hlavay György	külföld	
Holits Ödön*		
Jeny Rudolf	külföld	h. után
Károly Jenő	külföld	
Károly III József		
Kertész I Gyula*	külföld	
Kertész II Vilmos*	külföld	h. után
Kertész III Adolf*		
Konrád I Jenő*	külföld	
Konrád II Kálmán*	külföld	h. után
Kovács Elemér		
Kovács Lajos dr.	külföld	h. után
Kropacsek Ferenc		
Kürschner Izidor*	külföld	
Lukács Gedeon		h. után
Molnár Ferenc	külföld	
Molnár György*		
Nagy I Ferenc	külföld	
Nagy II József	külföld	h. után
Nemes Károly	külföld	
Nyúl I Ferenc*		
Orth György	külföld	h. után
Platkó Ferenc	külföld	h. után
Pozsonyi Imre*	külföld	
Rádi Vilmos	külföld	
Remete Imre		
Révész Béla*	külföld	
Schaffer Alfréd	külföld	
Schlosser Imre		h. után
Schweng (Sütő) József	külföld	
Senkey Imre	külföld	h. után
Seres (Spitz) Imre		
Singer Miklós*		
Szabó Péter	külföld	h. után
Vágó Zoltán*	külföld	h. után
Weisz Leó*	külföld	h. után
Weszter Károly		
Winkler I József	külföld	h. után
Winkler II Róbert	külföld	h. után

VIDÉKI FUTBALL

Habár tucatszámra alakultak vidéken a sportklubok már a századforduló előtti évtizedekben is – Nagykanizsai TE (1866), Debreceni TE (1867), Aradi TE (1879), Kolozsvári AC (1880), Pozsonyi TE (1880), Zentai AK (1883), Pécsi AC (1886), Gyergyószentmiklósi SE (1887), Hódmezővásárhelyi TVE (1888), Mohácsi TE (1888), Békési TE (1892), Kassai TVE (1892), Szabadkai SE (1894), Szombathelyi SE (1897), Zombori SE (1897), Eperjesi TVE (1898), Kassai SE (1898), Marosvásárhelyi SE (1898), Aradi AC (1899), Aradi TC (1899), Egri TE (1899), Kecskeméti TVE (1899), Szegedi AK (1899), Szeged-Felsővárosi Ifjúsági Egyesület (1899), Váci SE (1899) – a Nagy-Budapesten kívüli vidék csak az 1907–1908-as évadban kapcsolódott be a magyar labdarúgás bajnoki rendszerébe.

Ennek közvetlen előzménye volt, hogy – mint Földessy János dr., 1926-ban kiadott, *A magyar futball és a Magyar Labdarúgók Szövetsége* című kötete írja – a „*Magyar Labdarúgók Szövetsége többszöri, sikertelen próbálkozás után végre megtalálta a helyes utat*” a vidéki kerületi bajnokságok felállításához, s

„1907. június 29-re és 30-ra Budapestre vidéki értekezletet hívott egybe [...] Ezen a vidéki értekezleten elsősorban is kitűnt, hogy elhibázott volt a szövetségnek az a törekvése, hogy a fejletlen és az adminisztrációban járatlan vidék az ország egyes részein maga szervezze meg a kerületi bajnokságokat és maga igazgassa azokat. [...] A megtartott értekezletnek a legnagyobb eredménye az volt, hogy a vidék minden részéből összejött képviselők egyöntetűen megállapították ezt a tényt, s a decentralizáció gondolatával szemben úgyszólván kivétel nélkül arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a vidék sportjának megszervezését és a kerületi bajnokságok vitelét központilag kell intézni, legalábbis addig, míg a vidéken mindenütt kialakul a sportembereknek olyan rétege, amely a klubérdekeken felülemelkedve, tárgyilagosan tudja elbírálni a felmerült vitás kérdéseket.”

Az MLSZ – a „központ” – tehát maga vette kézbe az ügyet. 1907 őszére papíron kilenc vidéki kerületet hozott létre, kiírta a bajnokságot, elkészítette a sorsolást is, ám mivel a potenciális indulók részéről érdektelenségbe fulladt az egész (közben azért a küzdelmek 1907. október 13-án elkezdődtek), újra kellett terveznie mindent. A 24 vidéki tagedyesületből 1908 tavaszára még mindig csak 11 állt rajtgépbe, de nem volt mese, folytatódnia kellett a bajnokságnak... Amely kurtán-furcsán végül le is zajlott az Északi, a Déli és a Nyugati konferenciában; igaz, ebben az évben, sem „A legjobb vidéki csapat”, sem a „Magyarország bajnokcsapata” címért nem mérköztek a vidéki gárdák. Azonban a vidéki futball intézményes keretek közé való terelése hosszú távon mégiscsak meghozta gyümölcsét.

A vidéki események miatt a szövetségben annyira megsokasodott a munka, hogy az MLSZ két éven belül felállította a vidéki pontvadászatot igazgató központi vidéki bizottságot is. A bajnokság a szurkolók és a csapatok részéről is egyre népszerűbb lett; az 1913–1914-es kiírásba már 101 egyesület kapcsolódott be. Az évek múlásával pedig egyre több jó nevű játékos utazott le a fővárosból vidékre, hogy szerencsét próbáljon vagy edzőként valamelyik csapatot felemelje. Ilyen volt a BTC-vel kétszeres bajnok Skrabák István (Nagyvárad SE), a később fél Európát bebarangoló Schaffer Alfréd (Tatabányai SC) vagy a szintén világhíró Kürschner Dóri (Nagyvárad AC) vidéki feltűnése is. Bár a csapatok játékereje még mindig jócskán elmaradt a legjobb budapesti csapatok játékerejétől (az országos bajnoki fináléban sem addig, sem utána nem nyert vidéki alakulat), a vidéki labdarúgás fejlődése töretlen volt, mígnem kitört a világháború, melynek első éveiben a bajnoki küzdelmek szüneteltek.

A vesztes háború és az azt követő Tanácsköztársaság hatalmas károkat okozott a vidéki futballban. Földessy János dr. idézett művében írja:

„Az 1918. év végén bekövetkezett forradalmi állapot, majd az 1919. év folyamán beállott anarkisztikus viszonyok teljesen szétépték a normális kereteket. Azok a kerületeink, amelyekhez az elszakított egyesületek tartoztak, részben azért, mert funkcionáriusaik egy része az elszakított területeken maradt, másrészt azért, mert a megmaradó egyesületek más kerületi beosztást kívántak, átszervezésre szorultak. [...] A megcsonkított kerületekben persze szó sem lehetett a kiírt hadibajnokság lebonyolításáról. [...] Az egyes kerületekben ugyan addig, míg a kerület egyik vagy másik

városát meg nem szállták, vagy amíg a vasúti közlekedés hiánya meg nem akadályozta az utazást, rendben lejátszották a mérkőzéseket. Az akkori általános felfordulás azonban – különösen 1920 tavaszától kezdve – csakhamar lehetetlenné tette a mérkőzések folytatását. Az úgynevezett tanácsköztársaság, mint mindenben, úgy a sportban is, különösen az egyes városokban megalkított sportdirektóriumokkal, egészen felborította a sportélet meglévő kereteit. Olyan emberek kerültek az élre, akik sajátos nézeteik szerint akarták a sportot is irányítani [...] A szövetség ilyen körülmények között ki sem írta az 1919–1920. évi bajnokságot, de azért minden tőlünk telhetőt elkövettünk, hogy még ilyen körülmények között is támogassuk egyesületeinket. 1919. október 5-ikén, a franciák által megszállott Szegedre elküldöttük az ottani osztály válogatott csapata ellen az MLSZ válogatott csapatát. [...] 1919 őszén bekövetkezett a román megszállás. A vidék sporttevékenysége ilyen körülmények között csak rapszodikus lehetett. Egyedül a pestvidéki kerület írt ki egy fordulás díjmérkőzést, a többi kerületben, azokban a városokban, ahol több egyesület működött, helyi díjakat írtak ki, egyébként barátságos mérkőzésekkel töltötték ki az időt. Szövetségünk [...] 1919. november 9-én, Szombathelyen, Nyugat válogatottai ellen kiállította csapatát. Az 1920-as esztendőben, a román megszállás megszűntével, a sportolási lehetőség már szabadabbá vált, a vasúti közlekedés is javult, és így újult erővel láthattunk hozzá a félbemaradt munkához.”

Jóllehet rengeteg csapat ragadt ott az elcsatolt országrészek futballkerületeiben, a vidéki labdarúgás hamar magára talált, és – ahogy a *Nemzeti Sport* 1920. november 12-i számában írta – egyre inkább helyet követelt magának:

„Itt az ideje már most gondolkodni annak a szabálynak elavultsága felett, amely »Magyarország bajnokcsapatá«-vá avatja a budapesti I. osztály győztesét. Akár tetszik, akár nem, a fővárosi egyesületeknek számot kell vetniök a vidék hatalmas fejlődésével, az MLSZ-nek pedig eszerint kell irányítani politikáját. Régi sérelme a vidéknek az országos bajnokságból való kizártsága...”

Nos, a közös (értsd: valóban országos szintű) bajnokságban való részvétel még néhány évig váratott magára, a vidék ennek ellenére haladt a saját útján. Klubszinten egyre jelentősebb játékerőt képviselt; a húszas években rendszeressé váltak különböző kerületi válogatottjainak a szereplései; egyre több játékos kapott helyet az A-válogatottban – miközben az országban jelen lévő gazdasági gondok miatt egyre több vészkiáltást is hallatott.

Kik számítottak az 1926-ig tartó időszak legjelentősebb, legsikeresebb vidéki klubjainak? Mindenekelőtt a Kassai Atlétikai Club, a Győri ETO, a Tatabányai SC, a Szegedi Atlétikai Klub és a Szombathelyi AK. A Kassai AC 1908-tól 1914-ig hatszor nyerte el az Északi kerületi bajnoki címet, kétszer (1909, 1911) az egész vidék legjobbjának is mondhatta magát. Az ETO ugyancsak kétszer (1910, 1913) lett a legjobb vidéki csapat, évekig fergeteges kerületi csatákat vívva a Tatabányával, amely 1912-ben került fel a vidéki futball trónjára, s amelyet csak a háború kitörése akadályozott meg az 1914-es újrázásban. A két SZAK, a Szegedi AK és a Szombathelyi AK egyformán kétszer nyerte meg a vidéki bajnokság fináléját: előbbi 1921-ben és 1922-ben, utóbbi 1923-ban és 1924-ben diadalmaskodott.

Labdarúgásunk korai szakaszában kiemelkedő vidéki klub volt még a Pozsonyi Torna Egylet (PTE), amely – első futballt űző vidéki egyesületként – 1898-ban kezdett el foglalkozni a labdarúgással. Az első vidéki nagyválogatott labdarúgónk is innen került ki: a kétszeres válogatott Nirnsee Gyula 1907-ben. Második fellépése alkalmával a PTE tagjaként szerepelt klubszínekben. Vidéki fellegvár volt a tízes-húszas években számos, utóbb szintén a trianoni határokon kívülre eső város, mint Arad, Kolozsvár, Nagyvárad, Szabadka és Temesvár, vagy a továbbra is anyaországi Debrecen, Kecskemét, Miskolc és Pécs.

A vizsgált korszakban a zsidó sportvezetők, edzők, bírók, játékosok ugyanúgy jelen voltak a vidék labdarúgásában, mint a főváros futballjában, de ez a téma istenigazából sohasem lett górcső alá véve, így erre vonatkozóan mi sem bocsátkozunk részletekbe.

ANTISZEMITA ATROCITÁSOK

Szegedi Péter írja *Az első aranykor. A magyar foci 1945-ig* című könyvében:

„Mivel az erőszakos események gyakori előfordulása részben a társadalmi normazavaroknak volt köszönhető, az 1919–20-as évek fordulóján történeteket [...] nevezhetjük anómiás (vagyis »törvény-nélküliségből« eredő) futballerőszaknak is. Az anómia, a társadalmi normazavar forrása részben a háború volt: az erőszak kiélése olyan gátakat döntött le az emberekben, melyek hiánya később nagyban befolyásolta a futballerőszak magas szintjét is. Nem beszélve arról, ami a háború utáni zűrzavarban történt: ahol az egymással élesen szemben álló politikai rendszerek néhány havonta követik egymást, ahol a trónjától megfosztott, hazatérő királyt fegyveres csapatok üldözik el, ott szinte természetes, hogy a nézők a mérkőzést rosszul vezető bírón vagy a nem szimpatikus ellenfél játékosaink elégtételt vesznek.”

Nos, a háború utáni években nemcsak klasszikus bíró- és játékosverésre, nézőtéri rendbontásra, pályán zajló(!) rendőri intézkedésre került sor özönével, a nagy világegés meg a nyomában járó közéleti felfordulás felszínre hozta az antiszemita indulatokat is – mind fizikai, mind verbális értelemben. A háború után az egyik első dokumentált antiszemita indíttatású incidens az Újpest-Rákospalotai Atlétikai Klub, közkedvelt elnevezéssel az URAK nevéhez fűződött. Az újpest-palotai egyesület már a tízes években számos alkalommal a hírekbe került szurkolótáborának botrányos viselkedése miatt; aktuális kültelki otthona több skandalum színtere volt. Majd eljött 1919 októbere, amikor a cionista VAC az URAK-hoz látogatott, melynek közönsége a mérkőzés alatt *„a legdurvább kifejezésekkel illette a VAC játékosait”*; az egyiküket arcon is köpték, a lefújás után pedig ütlegelték. De ez csak a kezdet volt: *„amidőn a pályát a VAC közönsége el akarta hagyni, a kijáratoknál botokkal felfegyverzett URAK-tagok várták őket és a keresztlevelüket követelték”*. A vége az lett, hogy több VAC-istát is alaposan helybenhagytak. Egy év múlva az URAK-drukkerhad *„Tempó, magyarok!”*-kal buzdította övéit, ami egyet jelentett az ellenfél, a Főv. T. Kör zsidózásával (Szegedi i. m.). Az URAK-at – szélsőjobboldali beállítottsága miatt – a második világháború után betiltották.

A tízes években az MTK-t nemegyszer érték verbális támadások; a források alapján leginkább a MAC ellen vívott mérkőzéseken. Utóbbi egyesületnek alapvetően békés szurkolótábora volt, de alkalmanként balhéba keveredett. Aztán – ahogy Szegedi Péter fogalmaz idézett művében – az

„1919-et követő erőszakhullám a MAC-ot is megfertőzte. Az úri klub ugyanis nem egyszerűen a jobboldal, hanem a radikálisabb nézetek követőinek is kedvence volt. A MAC pályája nem tartozott a »veszélyes helyek« közé, a szurkolóik által okozott botrányok kivétel nélkül antiszemita háttérűek voltak. 1919 augusztusában, csupán pár nappal a Tanácsköztársaság bukása után, rendezték a MAC–FTC-találkozót. A mérkőzés bírója, Langfelder Ferenc (később az Újpest egyik vezetője, 1944-ben a holokauszt áldozata) az utolsó percben 11-est ítelt a ferencvárosiak javára, mire »az Atléták közönsége és játékosai a véletlenül vastagabb fajtájú sétatálcákkal felszerelt rendezőséggel (sic!) az élükön, nekirohantak a mérkőzést vezető bírónak, akit csak a ferencvárosi játékosok önfeláldozása mentett meg a súlyosabb testi inzultustól.« A tudósításból ugyan nem derül ki egyértelműen, hogy a támadás mögött antiszemita indítékok is voltak, de beszédes a lap kommentárja, miszerint a botrányt »a társadalmi térről az embersportba átterjedt felekezeti villongás szította«.

Vörös- és fehérterroron, pogromokon, Habsburg-restaurációs kísérleteken, IV. Károly halálán túl, 1922 szeptemberének első hétvégéjén – az első osztály startján – a MAC a VAC-ot fogadta a Margitszigeti pályán, 4000 néző előtt; és a vendégek 2:0-ra nyertek. Ezután írta a *Sport-hírlap* a következőket:

„A futballsport eddig szerencsésen megkíméltetett a faji gyűlölködés mérgétől, és ebben része volt a MAC-nak is, amelynek komoly vezetősége sikerrel tartotta féken a szenvedélyeket. A sportnak a felekezeti izgatásoktól való mentesítése jó hatással volt kifelé a társadalomban, de ami fontosabb, magában a sportéletben. Mától kezdve azonban aggodalommal kell látnunk, hogy a józan megfontoltság helyébe a féktelenkedés lép. A MAC–VAC mérkőzésen történt jelenetek táplálják

aggodalmunkat s késztetnek arra, hogy józanságra hívjuk föl a sportnak minden igaz barátját. A mérkőzés nyugodt mederben indult s nem történt komolyabb rendzavarás sem a pályán, de a nyugalom csak addig tartott, amíg a VAC el nem érte a vezető gólját. Az addig szunnyadozó gyűlölet hirtelen lángra lobbant. Mintegy kétszáz torokból hangzott fel az »Erger-Berger«, majd más antiszemita dalok következtek, és végigkísérték az egész játékot. A tüntetés ennél a még elviselhető, de helyén nem való megnyilatkozásnál nem állott meg. A második félidőben a VAC vezető gólját követően Schlosser [edző] valamilyen okból belépett a pályára. A MAC-nak a két tagja utánanyomult és kituszkolták, s a jelenetet a tribünről pokoli zsvaj, káromkodás és gyalázkodás kísérte. A közben megérkezett rendőrök sorfala között hagyta el a pályát Schlosser, s védett helyre menekült. A feldühödött tömeg helyette egy fiatalembert támadott meg, akinek a ruhája olyan színű volt, mint a Schlosseré, és azok az ütlegek, amelyeket a VAC trénerének szántak, az illetőre hullottak.»

Az „Erger-Berger” zsidóellenes gúnydal volt a XIX. század végén és a múlt század első évtizedeiben; közkeletű elnevezését a refrénjéről – „Erger-Berger Schossberger” ([Minden zsidó gazember...]) – kapta. Róbert Péter történész szerint

„[k]ülönösen a 20-as években zengett nagy hangerővel az ostobák ajkán. Rengeteg incidens, botrány volt körülötte. Általános volt pl., hogy amikor kávéházakban, vendéglőkben rendelték a zenekartól, a sértett vendégek – vérmérsékletüktől függően – tiltakoztak, elhagyták a helyiséget, vagy megverekedtek gúnyolóikkal. Kevesen tudják, hogy a csúfolódás eredetileg nem a zsidók ellen irányult.»

Számos más, zsidóellenes magatartásformát megtestesítő eset közül feltétlenül kiemelendő a Ferencvárosi TC 1919. őszi válsága (ahogy a *Sporthírlap* fogalmazott). Az FTC – az MTK-val közösen – 1919. június közepén útnak indult Bécsbe, hogy ott megmérkőzzön helyi csapatokkal. Meg az „utazótárs” MTK-val, merthogy a két magyar klub kétszer is meccselt egymás ellen a császárvárosban. Az első, Rapid-serlegért megvívott találkozón, amely 1:0-s MTK-győzelemmel ért véget, a válogatott Payer Imre többször összeszólalkozott saját játékosársával, Blum Zoltánnal, a zöld-fehérek válogatott középfedezetével, csapatkapitányával, majd a meccs után „lezsídogyerekezte”. Itt azonban nem állt meg Payer, mert amikor Sternfeld Jakab játékevezető, a BAK volt futballintézője, az öltözőben csitítani próbálta, vele is összeveszett. A hátvéd nem kért bocsánatot Blumtól, mire az FTC vezetői a helyszínen úgy határoztak: Payer többet nem játszhat a túrán, és kiadták az útlevelét. Payer erre olyannyira megsértődött, hogy kijelentette, „a mai napon kilépek az FTC kötelékéből, és ha hazamegyek, be fogok lépni a MAC-ba”. Ami nem történt meg – helyette játszott (még Bécsben!) a WAC-ban, majd némi töprengés és bíraskodás után Zuglóban kötött ki. Csaknem három évet töltött el a ZAC-ban, edzősködött, futballozott, sőt atletizált is. Megfordult Tatabányán és Szegeden, 1923 ősztől pedig Olaszországban trénereskedett az 50-es évek legelejéig.

Visszatérve a Ferencvároshoz és a Payer-ügy továbbgyűrűzéséhez, 1919 szeptemberében „a megindult felekezeti tendenciák” következményeként a sokszoros válogatott csatár, Weisz Ferenc, valamint Jung Sándor és Weisz Ágoston intéző bejelentette a klubból való távozását, amely, ha nem is azonnal, de egy-két éven belül mindhármuk részéről megvalósult. 1919. október 6-i számában a *Sporthírlap* részletekbe menően foglalkozott az FTC belviszályával. A lap szerint eleinte „arról beszéltek, hogy a klub zsidó vallású tagjai testületileg otthagyják a klubot”, majd tisztázódtak a körülmények.

„Nincs szó felekezeti üldözésről, sem arról, hogy valakit azért, mert zsidó, kényszerítenének, hogy kilépjen az FTC kötelékéből – így a Sporthírlap. – Úgy látjuk, az ellentétek abból származtak, hogy az FTC a klub ama tagjai ellen, akik a kommün ideje alatt exponálták magukat, vizsgálatot indított, s e vizsgálat során a vizsgálóbírák túlságosan tapintatlanul léptek fel az FTC néhány olyan tagjával szemben, akik régi érdemeik alapján is nagyobb kíméletet és bizalmat vártak volna el a klubtól. Példának említjük meg itt, hogy az FTC egy régi sokszoros reprezentatív játékosának, aki tizenhét éve tagja a klubnak, okmányokkal támogatott védekezését nem fogadták el, és információért a vizsgálóbírák a rendőrséghez fordultak [...] A vizsgálat a kommunizmus alatt szereplők

ellen indult meg és folyik tovább. De megindult és tovább folyik nemcsak a zsidó tagok ellen, hanem a keresztények közül is azok ellen, akik a kommunizmus alatt valami szerepet játszottak."

A cikk alatt következett az FTC nyilatkozata (Vargha Jenő titkár és Mattyók Aladár elnökhelyettes által jegyezve), melyben a IX. kerületiek kijelentik: felekezeti üldözés márpedig nincs, soha nem is volt a klubban, a vádat határozottan visszautasítják.

Ezekben a napokban, október 13-án, adott hírt a *Sporthírlap* arról, hogy a

„felekezeti villongás tűzcsóvái a műegyetem falai között lobbantak lángra, s a műegyetemi diákság mondta ki elsőnek, hogy nem tűr meg maga között zsidó kollégákat. A műegyetemi hallgatóság állásfoglalása természetesen nem maradhatott nyom nélkül a MAFC életében sem. A műegyetem épülete zárva lévén, a klub kiszorult rendes helyiségéből és kizáróan a törzskávéházra van utalva. Itt találkoznak össze a MAFC tagjai, illetve itt kellene egymással összekerülniök, ha a felekezeti kérdés éket nem vert volna az egykor zavartalan összhangban élő sporttársaság közé."

A hullámok itt is hamarosan elültek: maga a MAFC nagytekintélyű elnöke, Zielinski Szilárd építőmérnök nyugtatott meg mindenkit a *Nemzeti Sport* hasábjain, hogy se válság, se felekezeti kérdés nincsen a MAFC berkein belül.

„Amikor átvettem a tanárelnökséget, azt mondták nekem, hogy zsidó egyletbe jutottam. Ez éppen úgy nem volt igaz, mint ahogyan ma sem áll az ellenkezője. Az én derék fiaim eddig is kivonták magukat minden politikai mozgalomból, és ezután is csak a sportot fogják szolgálni" – zárta le a témát Zielinski.

VAC – A KIVÉTEL

A Vívó és Atlétikai Club, közismert nevén a VAC kivételes helyet foglal el a magyarországi cionista sportegyesületek palettáján és történetében. A futball felől közelítve az egyetlen hazai zsidó sportklub, amelyik megfordult a magyar labdarúgás legfelsőbb osztályában, öt esztendő tölte ott el.

„Magyarországon a zsidó társadalom döntő többsége az asszimilációt választotta a kiegyezés után, és ez kiemelten igaz volt a fővárosi zsidóságra nézve. Pesten a cionista eszméknek nem nagyon volt támogatottságuk a zsidóság körében, értelmetlennek, érthetetlennek és sokan felháborítóknak tartották a zsidó szimbólumok demonstratív viselését, illetve a származás hangsúlyozását. Magyarországon a cionizmus nem tudott mély gyökereket eresztetni, hasonlóan azokhoz az európai országokhoz, ahol a zsidóknak nem kellett társadalmon kívülként élniük. A századforduló idején az emancipációt követően zsidók és nem zsidók békességben éltek egymás mellett. A VAC nem azért jött létre később a századforduló elején, mert a származás kizáró tényező lett volna más klubok tagságánál. Sok tehetséges zsidó sportoló sportolt az akkor már működő Újpestben, az MTK-ban, az FTC-ben és más klubokban. A századfordulón a magyarországi cionistáknak nem volt tehát könnyű dolguk, hiszen egy olyan, az asszimiláció iránt mélyen elkötelezett közegben igyekeztek híveket toborozni, amely sokszor ellenségesen viszonyult a mozgalomhoz."

A gondolatok Szász György hiánypótló, *A Vívó és Atlétikai Club (VAC) története* című, közel-múltban megjelent munkájából valók, s jól szemléltetik azt a korszakot, amelyben az első cionista „sportmozgolódások” megtörténtek. Ilyen volt a Magyarországon született, itt huszonhárom éves koráig élő orvos, újságíró, filozófus, az élete nagy részében Franciaországban tevékenykedő, de német nyelven író Max Simon Nordau (eredetileg Südfeld Maximilian Simon), a szintén pesti születésű Herzl Tivadarral karöltve életre keltett cionista mozgalma, melynek égisze alatt a Muskeljudentum eszméjét meghirdették. Ebben a fizikailag erős, izmos zsidók megteremtését tűzték ki célul, a zsidók addigi életébe gyökeres változást hozandó. A cionista sport ideológiáját valló egyesületek általában kék-fehér színű, Dávid-csillagos felsőt viseltek, egyesületüknek legtöbbször a zsidó múltat idéző vagy büszkeséget, bátorságot sugárzó héber nevet adtak.

Az első világháború kitörése előtt – főképp Közép-Európában – közel 100 cionista sportklubot alapítottak; sorjázta a Makkabik, Hasmoneák, Bar Kochbák, Hakoahok, Haggiborok, Bécstől, Prágán át, Berlinig, Lembergig, Krakkón keresztül, Hamburgig. A háború befejezése után aztán – ahogy Hugo Meisl bécsi futballvezér a *Neues Wiener Sportblatt* hasábjain fogalmazott (magyarul a *Nemzeti Sport* adta közre, 1921. május 14-én) –

„példátlan virágzásnak indult a korlátlan tőkék felett rendelkező zsidó nemzeti sportmozgalom. A volt monarchia minden kisebb-nagyobb városában zsidó sportegyesület alakult. Magyarországon, Budapesten kívül, Győrött és Sopronban, Németországban Berlin-, Hamburg-, Lipcse-, Frankfurt-, Nürnberg- és Münchenben, Svájc területén Bernben, Baselben és Zürichben. De a többi államokban is mindenütt van zsidó sportegylet, többnyire tornászok alapítása.”

Meisl szóban forgó cikkében a VAC-ot sem hagyta ki a sorból. A budapesti egyesület épp azon a tavaszon nyerte meg a II. osztály Stobbe-csoportjának küzdelmeit a Zuglói AC-ot és az Újpesti Törekvést megelőzve, majd a két csoportgyőztes mindent eldöntő egymás elleni mérkőzésén 3:1-re legyőzte a BSE-t is, és feljutott az élvonalba. Története során először!

A VAC több szempontból is elütött a hasonló zsidó egyesületektől. Először is nem héber eredetű nevet viselt, hanem magyart. Másodsor abszolút *all-round* sportegyesület volt: a tornamozgalom határain túllépve igen korán megkezdte működését asztalitenisz-, birkózó-, labdarúgó-, torna- és vívószakosztálya, később a kézilabda-, a kosárlabda-, az ökölvívó-, a túra- és az úszószakosztálya is. Megálmodói – mint a korabeli lapokból kitetszik – 1906-ban a Budapesti Zsidó Torna Egyesület nevet szánták neki, de mivel az alapszabályát a hatóság nem fogadta el (a név felekezeti jellegre utalt), az alapítók végül a VAC nevet választották, minekutána *„a kezdetűk, egyes összetétel mellett, mogendovidot adnak”* – írta Szegedi Péter.⁶

A klub első elnöke dr. Perl Soma ügyvéd volt. Az alapítóatyák között találjuk, Dömény Lajos és Beregi Benjámint mellett, Székely Ferencet, Beregi Ármint, Klein Eleket, Zsoldos Andort, valamint Jakobovits Sándort. Az örökmozgó, remek szervező Döményről tudni kell, hogy azt követően, hogy egyetemi hallgatók 1903 szeptemberében megalapították a „Makkabea” nevű cionista diákegyesületet, az akkor még joghallgató férfiú hamarosan csatlakozott a klubhoz, amelyből – elsősorban neki köszönhetően – a Vívó és Atlétikai Club is kisarjadt. Dömény nevéhez fűződik még a Zsidó Nemzeti Alap magyarországi irodájának megteremtése, a „Kadimah” cserkészcsapat megszervezése, valamint az első hazai cionista sajtóorgánus, a *Zsidó Néplap*, megalapítása is. Dömény 34 éves korában, 1914. szeptember 7-én hősi halált halt a keleti hadszíntéren; halála után megkapta a III. osztályú tiszti érdemkeresztet a vitézségi érem szalagján.

A VAC fellendülése, illetve vendéjatekai nagy hatással voltak a környező országok zsidó sportmozgalmára; az egyesület az 1925-ben osztrák labdarúgó-bajnoki címet nyerő „Hakoah Wien” megalakulását (1909) is inspirálta. Az első világháborúban, bár vezetői, sportolói derékhadát besorozták és a frontra küldték, nem szűnt meg a VAC; sőt hatalmas veresztésegei ellenére remek nevelő munkát végzett. Ott bontogatták szárnyaikat a vérzivataros időkben a labdarúgó Braun fivérek, az idősebb Gyula és az ifjabb József – utóbbi 1917 nyarán az MTK-ba igazolt, és hamarosan világklasszis csatár vált belőle. További világhírű sportolók, akik valamikor a VAC színeit viselték: Kabos Endre kardvívó, Keleti Ágnes tornász, Sárkány István tornász, Klein Rolf kosárlabdázó.

Futball. A szakosztály első csapata az 1908–1909-es idényben kapcsolódott be az MLSZ bajnoki rendszerébe, és rögvést negyedik helyen végzett a III. osztályban. Két évre rá a labdarúgók már a második vonalban szerepeltek, majd némi liftezést követően meg is ragadtak ebben az osztályban. Fontos momentum volt 1919 ősze, amikor a Stobbe-csoportban küzdő bajnokaspiráns VAC professzionista trénernek szerződtette Froncz Antalt, aki 1921-ben másodosztályú bajnoki címig vezette a klubot, majd a nyáron nem hosszabbította meg szerződését, hanem Pozsonyba költözött, ahol a helyi PMTK-nál vállalt edzői munkát (*Sportlap*, 1921. július 4.).

6 Szegedi 2013.

Froncz elment ugyan, mégis beköszöntött az aranykor, elvégre a futballcsapat 1921 és 1926 között megszakítás nélkül az első osztályban szerepelt; legjobb eredménye az 1923–1924-ben elért 5. helyezés volt. Speciel éppen Fronczcal, a remek, de nyughatatlan Döme ugyanis egy időre visszatért a VAC-ba, 1923. július 15-től 1924 áprilisáig trenírozva azt (miközben párhuzamosan a Vasas edzője is volt ekkor). A csapat ősszel még a 10. helyen tanyázott, majd nagyszerű hajrát nyitva, a szerencsével sem hadilábon állva, kapaszkodott fel az ötödik helyig. Az egyetlen két játékost adott a korszakban a nagyválogatottnak: Fischer Lajos kapus 9-szer, Grósz Il Dezső hátvéd 2-szer lépett pályára a legjobbak között.

A profi éra beköszöntével (1926) a VAC ismét a második vonalban találta magát, aztán a zsidótörvények hatására, 1941-ben, nemcsak a labdarúgókat, hanem a klub szakosztályainak valamennyi csapatát kizárták a nemzeti bajnoki küzdelmekből. Az 1945-ös újrakezdés után sem tartott sokáig az öröm: a kommunista rezsim 1949-ben ellehetetlenítette a VAC működését, és az egyesület hamarosan megszűnt.

Ami a múlt század első két és fél évtizedének többi magyarországi cionista sportegyesületét illeti. Nos, a források szerint nem volt belőlük sok. Meg kell említeni az 1912-es alapítású Pozsonyi Makkabea SE-t, amelynek futballcsapata 1916-tól három idényen át szerepelt a vidéki bajnokság Nyugati kerületében. Ilyen volt a budapesti Mizrachi Torna Egylet is, amelynek ifjúsági csapata 1914 nyarán felvételre jelentkezett az ILSZ-nél. A VAC utánpótlásklubja, a „kis VAC” 1922-ben fúzióra lépett a két évvel korábban erzsébetvárosi és terézvárosi zsidó kereskedők által alakított Remény SC-vel (ebből lett a Remény-VAC), és a csapat 1923-ban megnyerte az Ifjúsági Labdarúgó-szövetség (ILSZ) bajnoki címét. Majd Erzsébetvárosi Sport Club néven az MLSZ versenyrendszerében folytatta működését. Az 1929-ben kiadott, Ujvári Péter által szerkesztett, *Magyar zsidó lexikon* csak egyetlen zsidó sportklubot ismert Budapestről – a VAC-ot.

FELHASZNÁLT, AJÁNLOTT IRODALOM

http://www.szegedi.in/publi/publicisztika/2013_majus_szombat_a_budapesti_zsido_sportegyesuletek_szuletese.pdf

Barcs Sándor (szerk.) 1988: *Száz éves az MTK-VM Sportklub*. Budapest.

Csapó Katalin – Karner Katalin 1999: *Budapest az egyesítéstől az 1930-as évekig*. Budapest. (Változó világ, 25.)

Dénes Tamás–Sándor Mihály 2011: *Bajnok-csa-pat! A magyar labdarúgás 13 bajnok klubjának története*. Debrecen.

Dénes Tamás – Sándor Mihály – B. Bába Éva 2014: *A magyar labdarúgás története. I. Amatőrök és álamatőrök (1897–1926)*. Debrecen.

Fodor Henrik 1913: *A Magyar Testgyakorlók Köre története 1888–1913*. Budapest.

Földessy János dr. (szerk.) 1926: *A magyar futball és a Magyar Labdarúgók Szövetsége. 1897, 1901, 1925*. Budapest.

Hoppe László 1970: *Labdarúgó-bajnokságaink. 1901–1969*. Budapest.

Lukacs, John 2014: *Budapest, 1900. A város és kultúrája*. Budapest.

Nyáry Gyula 1928: *Az Ifjúsági Labdarúgó Szövetség Jubileumi évkönyve, 1903–1928. Az Ifjúsági Labdarúgók Szövetsége 25 éves fennállásának története*. Budapest.

Pálfi György (szerk.) 1928: *A sport enciklopédiája*. I. és II. kötet. *A testnevelés és testgyakorlás kézikönyve*. Budapest.

Szász György 2019: *A Vívó és Atlétikai Club (VAC) története*. Budapest.

Szegedi Péter 2003: A magyar futball európai expanziója, avagy hogyan lettek tanítók a tanítottakból. *Szociológiai Szemle* (13.) 2. 3–41.

Szegedi Péter 2013: *A budapesti zsidó sportegyesületek születése*. *Szombat* 5. 6–9. (http://www.szegedi.in/publi/publicisztika/2013_majus_szombat_a_budapesti_zsido_sportegyesuletek_szuletese.pdf; utolsó letöltés 2025. február 24).

Szegedi Péter 2016: *Az első aranykor. A magyar foci 1945-ig*. Budapest. (Kanári könyvek.)

Takács Ferenc 2009: *Budapest sporttörténete. 1873–2000*. Budapest.

Ujvári Péter (szerk.) 1929: *Magyar zsidó lexikon*. Budapest.